

Balassi Bálint zsoltárfordításainak forrásai

P. VÁSÁRHELYI JUDIT

A Balassa-kódex¹ 99. lapján a következő, már sokak által idézett bejegyzés olvasható: „Meg vadnak ennehanj I[sten]hezvalo énekek, kiket a psalmusokbolis magatulis szerzett, ki mindenestülis tiz. Azok mas könyvben uadnak, nemis adgia azokat ki, medig töb psalmust nem forditt meg azokhoz. Azert euilagi eneket a Iephtes Historiyatul el ualva kimegnem kesk...”

Valószínűnek tartjuk, hogy a *Psalmorum sacrorum Davidis libri quinque duplici poetica metaphrasi, ... Latine expressi Theodoro Beza Vezelio et Georgio Buchananano Scoto autoribus ... eiusdem Buchananani Tragoedia, quae inscribitur Iephtes*² című, több kiadást megért összeállítás lehetett az a könyv, amely Balassi kezében is járt. Ebben egymás mellett adták ki a két költő zsoltárparafrázisait. Mindegyik zsoltár két-két szövegben olvasható, amint azt a könyv belső címlapja is jelzi: „...addita praeterrea duplici Latina versione ex Hebraeis: una paraphrastica, altera astrictiore”. A bal oldalon Bèze szövege áll. A zsoltár száma után *Argumentum et usus* következik. Ennek szövege átnyúlik a páros lapokra is, majd a bal oldalon két Bèze-parafrázis olvasható: egy prózában, egy pedig versben. A könyv páratlan lapjain, azaz a jobb oldalon, a *Buchanan*-részben található a zsoltár *Interpretatio*ja prózában, majd Buchanan verse. A kötet végén ugyanakkor ott van Buchanan *Jephtes* című tragédiája is, amelyet Balassi az 1580-as évek végén magyarra fordított. Ez volt az az időszak, amikor tudatosan kísérletezett bizonyos műfajok magyar nyelven való megteremtésével. A Balassa-kódex idézett megjegyzése szerint a *Jephtes* fordításával egy időben további magyar nyelvű zsoltárok elkészítésével is foglalkozott. Az általa magyarított öt zsoltár Dávid király életének különböző sorsfordulóihoz kapcsolódik:

- a 27-ben Dávid a veszedelem napján való bizakodását és vizsgáztatódását foglalta versbe;
- a 42. zsoltár idegen földön való bujdosása idején keletkezett;
- az 54. zsoltár segítségkérése *Sámuel könyve* 3. részének 19–20. verséhez kapcsolódik, amikor a Saul elől bujdosó Dávid rejtkehelyét a Zifeusok elárulták Saulnak;
- a 148. zsoltár „coelesti ardore” szólítja fel Isten dicsőségének zengésére az összes teremtményt a földön;
- s végül az 51. zsoltár, a költő legutolsó verse Dávid bűnvallása és könyörgése.

Mindegyik eredetileg olyan élethelyzetben keletkezett, amelyhez hasonlótt Balassi is átélt. Nem lehet itt nem utalnunk az *Ó, én kegyelmes Istenem...* kezdetű vers következő szakaszaira.

„Ellened való sok vétkem
Mint Dávidé, olyan nékem,
Kíért, azmint én azt vélem,
Vesztett keserves életem.

De te, Dávid jó Istene,
Ki az ő szerencséjére
Vetél engem gyötrelemre,
Térj hozzám már kegyelemre!

Bűnömön talált a búm után
Könyörülj lelkem fájdalmán,
Tégy szégyent azok orcáján,
Kik rám dühödtek méltatlan!”³

A Balassi-parafrázisokban az eredeti latin szöveg sokszor csak nyomokban fedezhető fel. Ezért is szerepeltetik az újabb kiadások sajtó alá rendezői forrásmegjelölésként sokszor Bèze és Buchanan versét is.

Az eredeti latin szövegekkel való egybevetés alapján megerősíthetjük, hogy a 27., *Az én jó istenem* kezdetű versnek valóban a címben megjelölt Buchanan-parafrázis a forrása („Deus in tenebris etc.”).

A *Mint a szomjú szarvas* kezdetű, 42. zsoltár bizonyos részei Buchanan versére, bizonyos részei Bèze prózai szövegére mennek vissza, de miként *Waldapfel József* megállapította, Balassi *Kochanowski* 42. parafrázisát is figyelembe vette.⁴ Az *Te nagy nevedért* kezdetű vers forrása a címében is jelzett „Ex LIV. psalm. Deus per nomen tuum serva me”. Ez az általunk fő forrásnak tekintett kiadásokban a Buchanan-parafrázis előtt szereplő prózai *Interpretatio* szövege. Waldapfel József Bèze 1579. évi genfi kiadásában ugyanezt az *Interpretatiót* tartotta a vers forrásának. E szöveg szerzője valószínűleg nem Buchanan és nem is Bèze, hanem egy ismeretlen értelmező, amint erre *Kőszeghy Péter* és *Szabó Géza* 1986. évi Balassi kiadása felhívta a figyelmet.⁵

A *Mennyei seregek* kezdetű 148. zsoltár eredetijének Waldapfel nyomán a „Felix siderea turba sedens domo” kezdetű verses Bèze-parafrázist tekintik.

Az 51., *Végtelen irgalmú* kezdetű vers mintája *Varjas Béla* szerint⁶ Buchanan volt, *Rimay János* viszont Bèzet nevezte meg *Epicedium*ában forrásként.⁷

Buchanan és Bèze csupán kiindulópont és példa lehetett Balassi számára zsoltárparafrázisai megalkotásakor, és nem törekedett verseik szóról szóra való lefordítására. Nem voltak ismeretlenek számára a már meglévő magyar nyelvű zsoltárszövegek és az a kifejezéstár sem, amely a reformáció nemzeti nyelvű

igehirdetésében, istentiszteleti szokásaiban tért hódított. Nem mond ennek ellent az a tény, hogy Balassi 1586-ban katolizált. Protestáns vallásban nevelkedett, és mint *Eckhardt Sándor* találóan megállapította, élete végéig elkísérte nevelőjének, a lutheránus Bornemisza Péternek a tanítása a bűnről: a bűn utálása, megvallása és hit abban, hogy a vétkes ember Isten jóvoltából, hite által Krisztus érdeméért bocsánatot nyerhet.⁸

Összevetettük Balassi öt zoltárparafrázisének szövegét ugyanezen psalmusok 16. században keletkezett prózai, illetve verses fordításaival. Eltekintünk a Balassi-zoltárparafrázisok keletkezési dátumaitól, s sorszámuk sorrendjében tárgyaljuk őket. Azt azért érdemesnek tartjuk megemlíteni, hogy a 148. zoltárt *Szegedi Gergely Énekeskönyvében* (Debrecen, 1569) hasonlóképpen követi a 42., miként némely Balassi Bálint *Istenes énekek*-kiadásban.⁹

Megfigyeléseinket a következőkben összegezhetjük:

A 27. zoltár Székely István által készített prózai fordításában¹⁰ olvasható „Ne rejts el az te orcádót én előttem” kifejezés majdnem azonos, költői változata Balassinál a következőképpen hangzik: „Ne rejtsd előlem szerelmes orcád fényét.”¹¹

Pap Benedek Úristen, te voltál nékem világosságom... kezdetű zoltárparafrázisa¹² Balassi művére nem hatott. De vannak olyan kifejezései, amelyek Balassinál másutt előfordulnak, pl.: Pap: „Bévetél nagy irgalmasságodba” = B. B.: „Bévet szerelmébe”; Pap: „az én bűneimnek számtalan soksága” = B. B.: „Soksága bűnömnek rettetet engemet”. Továbbá Papnál is előfordul a Balassi-féle istenes énekek egyik kulcskifejezése: a bonitas, benevolentia, benignitas jelentésű „jóvolta valakinek” kifejezés.

Bornemisza Péter *Énekeskönyvében*¹³ olvasható a *Jóllehet nagy sokat szoltunk...* kezdetű 42. zoltárparafrázis. Néhány kifejezés erejéig erre is emlékeztet Balassi 42. zoltára:

„Én úgy kívánkozom... Istenhöz,
mint az szomjú szarvas folyó kútjához.”

B. B.: „Mint az szomjú szarvas...
...keres kútfejeket.

„Nagy szép énekekkel felmagasztallak”
B. B.: „...sok szép énekeket...”

Az ugyancsak a Bornemisza *Énekeskönyvébe* felvett *Fohászodom hozzád...* kezdetű vershez¹⁴ Balassi versének semmi köze nincs. De az utána következő *Mint kívánkozik a szarvas a kútfejekhez...* kezdetűnek¹⁵ – amely belekerült már *Huszár Gál Énekeskönyvébe* is – kulcsszava ugyancsak a *kútjő*. Emlékeztet még egymásra a két versben az 5., illetve a 6. versszak is.

„Oly nagy szép vigasságos szóban és dícséretben,
Isteni vallásban és tiszteletben,
lako^zom *zengésben*, angyali éneklésben.”

B. B.: „Midőⁿ nagy sereggel, *zengéssel-bongással*,
Templomodba mentem szentelő áldással...”

Az 51. zsoltárnak Bornemisza Péter négy változatát is közölte.¹⁶ Közülük *Szegedi Lajos Légy irgalmas, Úr Isten...* kezdetű énekének néhány kifejezése rokon Balassi megfogalmazásával:

Szegedi: „*Légy irgalmas...*”

B. B.: „*Végtelen irgalmú...*”

Szegedi: „...Tisztíts minket, *mosd le*
fertelmességünket...”

B. B.: „*Mosd le* rólam immár...
fortelmem büdös szagát.”

Az *Úr Isten irgalmazz...* és a *Mindenható Úristen...* kezdetű énekekben nem találtunk egyezést Balassi verseivel.¹⁷ A *Háborúsága Dávid királynak...* kezdetűvel viszont már van hasonlóság.¹⁸ Ennek szerzője valószínűleg azonos azzal a *Hartyáni Imrével*, akire mint inasára Balassi végrendeletében a következőket hagyományozta: „...az zabolalovamat és az pej paripát (...) egy ezüstöt csákánnyal egyetemben, ki mérő ezüst aranyozott, *Pándy Zsigmondnál* vagyon és szablyával egyetemben...”

Az 51. zsoltárnak ez a parafrázisa már a *Váradai Énekeskönyvben*¹⁹ benne van, de az egész század folyamán igen népszerű volt. Közölte Bornemisza Péter is. Következzenek Hartyáni és Balassi versének párhuzamos részei!

Hartyáni: „*Rút* vagyok Uram sok bűneimvel mind ez világ előtt,
de még ennélis én *rútabb* vagyok Istenséged előtt...”

B. B.: „...mosd el bűnöm *rútságát*,
s együtt az *rút* hírrel, mint *rút* bűzt enyészd el...”

Hartyáni: „Szemeid elől soha, Úr Isten el nem *rejtezhetem*.”

B. B.: „...s álnokság / *rejtve* előtted nincsen.”

Hartyáni: „Im *eleibe támasztom* neki az én bűneimet,
lássa őmaga az én Szent Atyám halálos *sebemet*,
kösse be nekem orvosságával *keserves* szívemet.”

B. B.: „Ímé, kioldoztam, s *teelődbe hoztam* fene lőtte *sebemet*
Kit csak te gyógyíthatsz, életre fordíthatsz,
szánd *keserves* fejemet...”

Megdöböntő, hogy a sebesült költő miként alkalmazza konkrétan sebesülésére a bűntől sebzett szívről szóló képet.

Hartyáni: „Mely igen *tiszta* lennék Úr Isten, ha meg
mosogatnál,
bizony az napnál, holdnál csillagnál *szebb lennék az*
hónál
senki nálamnál *fejérb* nem lenne, ha *megtisztítanál.*”
B. B.: „Hogy undok vétkemből *megtisztulván* belől
legyek szebb, hogysesem vagyok!
Legyek fejérb hónál...”

Továbbá több kifejezés is van a versben, amelyek más Balassi-versekben fordulnak elő, s a korabeli szóhasználatban is jelenlévő fordulatok. Például: „*Nincs már hová lennem; elbúsult lelkem.*”

Az 51. zsoltár *Irgalmazz énnekem, Úr Isten...* kezdetű változata Huszár Gál 1574-es énekeskönyvében a prózai zsoltárfordítások között szerepel.²⁰ Már Hubert Gabriella megállapította, hogy Huszár Gál több fordításán érződik Székely István *Zsoltárkönyvének* (Krakkó, 1548) hatása. De Székely István hasonló nagy hatással volt *Heltai Gáspár* 1560-ban Kolozsvárott kiadott *Zsoltárára* is. *Károlyi Gáspár* és munkatársai pedig a *Vizsolyi Biblia* szövegéhez mindkettőjük szövegét felhasználták.

Az *Irgalmazz énnekem, Úr Isten...* tehát a szövegegyezések alapján abba a vonulatba illeszthető, amelynek létrehozói – mintegy toposzként – hangsúlyozták, hogy az eredeti héber szöveghez nyúlnak vissza fordításuk elkészítésekor. (Ezt fejtegeti egyébként Bèze is a fentebb idézett *Paraphrasis psalorum* bevezetőjében.)

Balassi 51. zsoltárának egyező részeitől nem lehet pontosan eldönteni, hogy a négy szövegvariáns: Székely–Heltai²¹–Huszár Gál–*Vizsolyi Biblia*²² közül melyik hatására fogalmazódott úgy, amint az a versben olvasható. Lehetséges, hogy némely esetekben már „kanonizálódó” szövegrészekkel van dolgunk?

Nézzük az egyezéseket!

Székely István

„*Moss meg ingemet felette*
igen az én hamisságomból:
és az én bűnömből tisztíts
meg ingemet.”

„*Mert az én vitkeimet én jól*
ismeröm: és az én bűnöm
előttem forog.”

Heltai Gáspár

„*Moss meg igen engemet*
az én hamisságomból:
Es tisztíts meg engemet
az én bűne[m]ből.”

„*Mert az én vétkemet én*
ismerem: És az én bűnem
mindenha előttem forog.”

„Csak teellened vitkeztem...”

„Tisztíts meg engemet izsóppal,
és megtisztultatom: moss meg
engemet, és az hónál fejérb
leszek.”

„Hallass énvelem örömet és
vigasságot...”

„Tiszta szívet terömts Isten én-
bennem: és igaz lelket újíts
az én belső részeimbe...”

„Tanítom az hamisakat az te
útaidra: és az bűnösökis te-
hozzád térnek.”

„...jól tégy Sionnal az te jó
voltodból...”

„Tenedek, mondom teneked
vétköztem...”

„Megtisztítasz engemet
izsóppal, és meg tisztu-
tulok: Megmosogatsz
engemet, és fejbé le-
szek az hónál.”

„Meg adod hallanom az
örömet és az
vigasságot...”

„Úr Isten, terömts én
bennem tiszta szívet:
és megújítsd én ben-
nem az igazságnak
lelkét...”

„Tanítom a vétkösoket
a te útaidra: és a
bűnesek tehozzád tér-
nek.”

„A te jókedvedből jól
tégy Sionnal...”

Huszár Gál Énekeskönyve (1574)

„Moss meg engemet felette
igen az én álnokságomból...
és az én bűnömből tisztíts meg engemet.
Mert az én vétkeimet jól esmerem...
Csak teellened vétkeztem...
Tisztíts meg engemet izsóppal és tiszta leszek:
moss meg engemet és fejbé leszek az hónál.
Tiszta szívet teremts Isten énbennem,
és az erős lelket újíts meg énbennem.
Add meg énnekem a te idvözítésednek örömét.
...és a bűnösök tehozzád megtérnek.
Jól tégy Sionnal az te jóvoltodból...”

Vizsolyi Biblia

„Moss meg engemet az én
álnokságimból, és az én
bűneimből tisztíts ki
engemet.”

„Mert az én bűneimet én
esmérem...”

„Te néked, csak te néked
vétkeztem...”

„Moss meg engemet izsóp-
pal és megtisztulok:
moss meg engemet és
fejérb lészek az hónál.”

„Teremts én bennem tiszta
szívet Isten...”

„Ne vess el engemet az te
orcád elől: és az te
szent lelkedet ne vedd
el éntülem.”

„Add meg énnékem az te
idvözítésednek örömét...”

„...és az bűnösök tehoz-
zád megtérnek.”

„Tégy jól az te jó akara-
todból az Sionnal...”

Balassi Bálint

„Mosd el rólam immár, kit lel-
kem alig vár,
mosd el bűnöm rútságát.”

„Esmérem vétkeket...”

„Csak néked vétkeztem...”

„Tisztíts izsópoddal
...
Legyek fejérb hónál...”

„Teremts ismét bennem
teremtő Istenem,
tiszta szívet kegyesen.”

„Engem romlott szegént,
rossz érdemem szerént
haragod el ne vessen!”

„Ne fossz meg lelkedtől,
sőt idvösségeről
mondj örömet már nekem.”

„Hogy sok tévelyedtek te-
hozzád térjenek...”

„...jó szokásod szerént
Sion falát támaszd fel...”

A Vizsolyi Biblia 51. zsoltára előtti argumentumban a következő kifejezés olvasható: „[Dávid király] megesmervén az ő bűnének rútságát” írta ezt a zsoltárt. Balassi versének második szakaszában ugyancsak *bűne rútságát* említi.

Az 54. zsoltárnak verses parafrázisa az énekeskönyvekben nincsen. A Székely István, illetve Heltai-féle prózai szövegeket összevetve csak véletlenszerű az azonoság. Például: Heltai: „állj bosszút értem” = B. B.: „állj bosszút értem.” Székely: „tarts meg ingemet” = B. B.: „tarts meg, én Istenem.” Székely: „Hallgasd meg Isten az én imádságomat” = B. B.: „Hallgasd meg már sok imádságomat” stb.

A zsoltár kezdete az 1550–1560 között keletkezett protestáns graduál, a *Batthyány-kódex* szövegével²³ mutat rokonságot. 1590-ben ezt a változatot közölte a *Vizsolyi Biblia* is. De Balassi verse a Balassi-kutatók szerint 1584–85 és 1587–88 között keletkezhetett, így a *Vizsolyi Biblia* hatása ebben az esetben nem lehetséges.

Batthyány-kódex: „*Úr Isten az te nevedért segíts meg engemet.*”

B. B.: „*Az te nagy nevedért tarts meg, én Istenem.*”

A 148. zsoltárnak *Mikoron az Szent Dávid...* kezdetű parafrázisa Huszár Gál 1560-ban megjelent *Énekeskönyvében*, majd a Váradi és a Bornemisza *Énekeskönyvben* egyaránt megtalálható. Nagy hasonlóságot mutat Székely István és Heltai Gáspár szövegével, de különösebb hatása Balassi Bálint *Mennyei seregek...* kezdetű versére nem mutatható ki.

Végül szólnunk kell az *Ó, magas egeknek...* kezdetű, 6. zsoltárparafrázisról is, amely Balassi verseinek 1986. évi kiadásában a „kétes hitelű versek” között szerepel.²⁴ Balassi szerzőségét az valószínűsíti, hogy a magyar parafrázis Bèze *Ne me, ne – rogo – quamlibet nocentem...* kezdetű latin parafrázisát követi, továbbá, hogy sok „balassis” kifejezés van benne.

A 6. zsoltárt a 16. században Szegedi Gergely költötte át,²⁵ akinek *Szent Dávid király bűnei ellen így panaszolkodik...* kezdetű parafrázisa szerepel a *Váradi Énekeskönyvben* (47.1.). Az *Ó, magas egeknek...* és Szegedi verse között mindössze két hasonló hely van:

Szegedi: „...nagy haragodban kérlek, ne feddj engem...”

B. B.: „...tüzes haragodban ne feddj meg most engemet...”

Szegedi: „*De... könyörülj rajtam...*”

B. B.: „*De könyörülj rajtam...*”

Székely István, Heltai Gáspár és a *Vizsolyi Biblia* 6. zsoltárszövege hasonlóképpen sok egyezést mutat egymás között, mint azt az 51. zsoltár esetében láthattuk. Az *Ó magas egeknek...* a *Vizsolyi Biblia* szövegéhez áll a legközelebb:

Vizsolyi Biblia
„Uram, az te búsulásodban
ne feddj meg engemet,
és az te haragodban ne
ostorozz engemet.”

Balassi Bálint
„Nagy búsulásodban,
tüzes haragodban ne
feddj meg most engemet.”

„...mentsd ki az én lelkemet
és szabadíts meg engemet
az te irgalmasságodért...”

„...mentsd ki szegény szolgálodat
... irgalmasságodért”

*Elfáradtam fohászkozásim-
ban...”*

„Ime, megfáradtam...
gyakor fohászkozásban...”

„...kik álnokságot cselekesz-
tek...”

„Az kik álnokságnak
...voltage követői...”

Valószínűnek látszik tehát, hogy az „*Ó, magas egeknek...*” kezdetű vers a *Vizsolyi Biblia* hatása alatt keletkezett, s szerzője hasonlóképpen bánt a már meglévő zsolnárszövegek motívumaival, mint azt Balassi Bálint tette.

* * *

Milyen konklúziókat vonhatunk le összevetéseinkből?

Az egyik tanulság az, hogy ideje alaposan megvizsgálni Székely István és Heltai Gáspár zsolnárkiadásainak hatását a *Vizsolyi Bibliára* és 16–17. századi zsolnárköltészetünkre.

Másodszor: miként eddig is tudtuk, Balassi Bálint zsolnáraparafraízisaival a 16. századi psalmusköltészet beteljesítőjének számít. Ebben a műfajban több összehasonlítható szöveg maradt fenn, mint Balassi szerelmi énekköltészetének hazai forrásai tekintetében. Az összehasonlítások megmutatták, hogy Balassi előtt nem voltak ismeretlenek a magyar előzmények: sem a prózai, sem a verses fordítások. Sorukban kiemelkedő szerepe volt Bornemisza Péter *Énekeskönyvének*, hiszen mindazok az énekek, amelyek hasonlóságot mutatnak Balassi psalmusaival, megtalálhatók egykori nevelőjének összeállításában. Ez a hatás általában érvényes Balassi istenes verseire, miként erre már *Horváth János* is utalt.²⁶ *Nagybáncsai Mátyás* Bornemisza *Énekeskönyvében* olvasható *Könyörgésének* szövege hatott Balassi *Kegyelmes Isten* kezdetű énekére.

Tehát Bèze és Buchanan latin verseinek és a magyar nyelvű prózai és verses előzményeknek a csodálatos és sajátos szintézisét megteremtve sikerült Balassinak ezen öt Dávid-zsolnárt segítségével immár magyar nyelven megmutatni, miként kell Istenhez szólni a benne hívőknek. Bèze ugyanis éppen ebben látta a *Zsolnárok könyve* jelentőségét, hogy míg a többi bibliai könyvben hozzánk szól az Isten, addig a *Zsolnárok könyvéből* azt tudjuk meg, miként kell Neki felelnünk.²⁷

JEGYZETEK

1. *Balassa-kódex*. (Hasonmás kiadás.) Bevezetéssel és jegyzetekkel közléteszi: Varjas Béla. Bp., 1944.
2. E műnek 1566-ban Párizsban megjelent kiadását őrzi a wolfenbütteli Herzog August Bibliothek (jelzete: A 46 Helm. 120), 1581-ben Morgauban megjelent kiadását pedig az Országos Széchényi Könyvtár (jelzete: Ant. 6865).
3. *Gyarmati Balassi Bálint énekei*. Gondozta: Kőszeghy Péter és Szabó Géza. Bp., 1986. 235. l.
4. Waldapfel József: *Adalékok Balassi Istenes énekeinek mintáihoz*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1927. 77–86. l.
5. *Gyarmati Balassi Bálint énekei* i. m. (3.) 306. l.
6. *Balassi Bálint és a 16. század költői*. Szerk.: Varjas Béla. Bp., 1979. 924. l.
7. *Rimay János írásai*. Összeállította: Ács Pál. Bp., 1992. 31. l.
8. Eckhardt Sándor: *Vallás és poézis*. = Uő.: *Balassi-tanulmányok*. Bp., 1972. 152–160. l.
9. *Szegedi Gergely Énekes Könyve. 1569-ből*. (Hasonmás kiadás.) Bp., 1983.
10. Székely István: *Zsoltárkönyv*. Krakko, 1548. (Hasonmás kiadás.) A kísérőtanulmányt írta: Szentmártoni Szabó Géza. Bp., 1992.
11. E kifejezés bibliai eredetére már korábban utalt A. Molnár Ferenc: *Szövegkritikai megjegyzések és magyarázatok Balassi műveire*. Magyar Nyelv, 1978. 401. l.
12. Bornemisza Péter: *Énekek három rendbe*. Detrekő, 1582. (Hasonmás kiadás.) A kísérőtanulmányt írta: Kovács Sándor Iván. Bp., 1964. CCLVI. lev.
13. Uo. CCLIII. lev. verzőja.
14. Uo. XCVI. lev.
15. Uo. XCVII. lev.
16. Uo. LXXIV. lev. verzőja.
17. Uo. CI. lev. verzőja.
18. Uo. CIII. lev.
19. *A keresztyéni gyülekezetben való dicséretetek*. Várad, 1566. (Hasonmás kiadás.) A kísérőtanulmányt írta: Schulek Tibor. Bp., 1975.20. *A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséretetek és imádságok*. Komjátí, 1574. (Hasonmás kiadás.) A kísérőtanulmányt írta: Hubert Gabriella. Bp., 1986. CCCXXXI.
21. Heltai Gáspár: *Soltár*. Kolozsvár, 1560. = RMNy 162.
22. Károlyi Gáspár: *Szent Biblia*. Vizsoly, 1590. (Hasonmás kiadás.) A kísérőtanulmányt írta: Szabó András. Bp., 1981.
23. Baththyány-kódex. Nyelveléktár XIV. Kiadta: Volf György. Bp., 1890.
24. *Gyarmati Balassi Bálint énekei*: i. m. (3. j.) 258–260. l.
25. Régi Magyar Költők Tára XVI/V. 218–220. l.
26. Horváth János: *A reformáció jegyében*. Bp., 1953. 246. l.
27. „...in caeteris libris nobiscum loquitur Dominus, in Psalmis vero quid nos vicissim Deo respondere oporteat divinissime traditur.” – ld. a 2. jegyzetben idézett mű morgauai kiadásának ajánlólevelét!

**DIE QUELLEN DER PSALMENPARAPHRASEN
VON BÁLINT BALASSI**

J. P. VÁSÁRHELYI

Bálint Balassi fühlte sich dem biblischen David ähnlich. Deswegen spielten die Psalmen in seiner Dichtung eine bedeutende Rolle. Es sind nur fünf seiner Paraphrasen (27, 42, 51, 54, 148) bekannt. Zu ihrem Text benützte er einerseits die lateinischen Psalmen von Theodore de Bèze und Georg Buchanan, die in einem Band mehrmals ausgegeben wurden (z.B.: *Psalmorum sanctorum Davidis libri quinque duplici poetica metaphrasi Latine expressi Theodoro Beza Vezelio et Giorgio Buchanano Scoto autoribus ... Parisiis 1566*), andererseits ungarische Psalmentexte in Prosa und Versen. Besonders wurde er von den Texten des sog. Bornemisza Gedichtbuches (Detrekő 1582) beeinflusst, wie es sich aus dem Vergleich herausstellte.

Er schöpfte eine wunderschöne Synthese seiner lateinischen und ungarischen Vorbilder in seinen Psalmen, womit er die Krone auf die ungarische Psalmendichtung des XVI. Jahrhunderts aufsetzte.